

Fig. 1. Tilst. Kirken set fra syd. — *The church seen from south.*

TILST KIRKE

HASLE HERRED

Kirken, der muligvis var viet til Jomfru Maria (jfr. † klokkeindskrift), var ifølge Århus domkapitels jordebog fra begyndelsen af 1300-tallet inkorporeret i kannikeboret¹. Ved dettes udstykning 1427 indlemmedes den i præbendet Årslev² og fulgte med Årslev kirke 1686, da kongen afstod denne til Otte Bielke til Kærbygård, og 1691, da Bielke solgte begge kirker til Christen Wegerslev, jfr. den historiske indledning til Årslev kirke (p. 1549). 1711 overdrog Wegerslev Tilst kirke til Jørgen Grabow³, som i forvejen ejede den i Årslev. De to kirker fulgtes derefter påny, indtil Tilst kirke ved auktionen efter Anders Pedersen Toustrup 1758 købtes af sognepræsten Thomas Lillelund. Allerede 28. april to år senere solgte denne kirken til Grev Christen Frijs⁴. 15. februar 1809⁵ fik sognets hartkornsbesiddere skøde på Tilst kirke, der 1. januar 1912 overgik til selveje.

Indtil 1873 var sognet *anneks* til Årslev.

Kirken ligger på en bakketop i den nordvestre del af landsbyen, hvor en forstadsudvikling siden 1960'erne fortrænger den ældre bebyggelse og afsætter en kraftig vækst ud over de omgivende marker. Kirkegården, der er udvidet mod nord 1925⁶ og mod øst 1974⁷, *hegnes* af hække og nyere kløvstensmure; nær det sydøstre hjørne sidder en *billedsten* med indridset, antagelig romansk dyrefigur⁸ (fig. 15,2). Den ældre hegning har overalt været markstensdiger, hvori der var tre *indgange*, hvis placering har svaret til den eksisterende ord-

Fig. 2. Tilst. Kirken set fra nordnordøst. — The church seen from north-north-east.

N.E.1967

ning: køreadgange vestligt i nordsiden og sydligt i østsiden foruden en fodgængerlåde vestligt i sydmuren. De nuværende jerngitterlåger er nye; tidligere var der trætremlåger båret af egestolper, som i øst 1832⁹ afløstes af »stenpæle«. I kirkegårdens nordvestre hjørne står et nyromansk, skifertækket *ligkapel*, der ifølge tavle over den rundbuede portal i østgavlen er »Skænket af Jens Sørensen (Bødker) i Tilst. Opført i Aaret 1901«. Efter indretning 1975 af toiletter i bagsiden kalkedes huset hvidt¹⁰.

Kirken består af kor og skib fra sidste halvdel af 1100-tallet samt to sengotiske tilbygninger: et sekundært forhøjet våbenhus foran syddøren og et tårn i vest. Orienteringen har afvigelse mod syd.

De romanske bygningsafsnit er opført af rå og kløvet *kamp*, mens der ved åbninger og hjørner er anvendt kvadre, som siden 1882 har stået afrensede⁶; en kvader på korets sydøstre hjørne er på sin sydside behugget med skakbræt-mønster (jfr. sydportal). Korets syld træder sikkellignende frem over terræn. Af oprindelige enkeltheder er både i kor og skib bevaret to rundbuede, smigede *vinduer*; begge skibets har krum monolitoverligger; ved hvert af korets, i ny tid¹¹ genåbnede vinduer er stik af tre kilesten. I disse åbninger er sålbænkene udført med en særlig kvader, hvor hjørnerne mellem bund og smige er svagt rundede¹². Begge *portaler*, der ikke sidder over for hinanden, er bevaret; den simple nordre, der har kvadersatte hjørner, profilerede kragbånd (p. 1368, fig. 3 c) og glat tympanon under stikket, er tilmuret og står som en udvendig, 197 cm høj niche. Den rigere udformede sydportal (fig. 5) er stadig i brug; hjørnerne

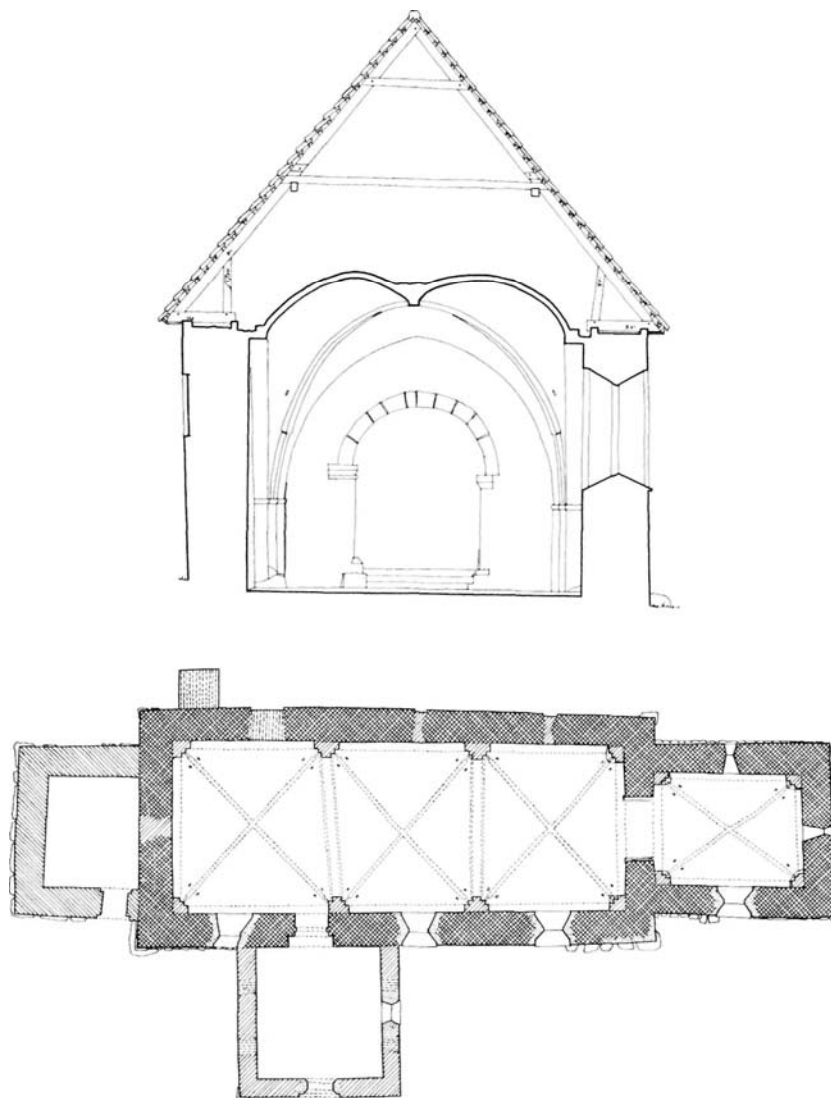

Fig. 3. Tilst. Tværsnit 1:150. Målt og tegnet af TF og KdeFL 1969. — *Cross-section 1:150.* Fig. 4. Tilst. Plan 1:300. Målt og tegnet af TF og KdeFL 1969. — *Ground-plan 1:300.*

er opbygget med meget store kvadre, hvoraf en i østsiden er dekoreret med skaktavl (jfr. hjørnekæde på koret); profileringen af de to kragbånd er indbyrdes lidt afvigende (p. 1368, fig. 3b). I den ydre fals står et par trekvartsøjler med terningkapitæler. Det vestre søjleskaft er udtalt konisk¹³; en vulst indrammer den glatte tympanon, der er dekoreret med et halvrundt, forsænket felt.

I den bevarede, rundbuede *koråbning* sidder de uens profilerede kragbånd (p. 1368, fig. 3a) ikke i samme højde¹⁴. Den oprindelige kirke har haft træloft,

Fig. 5. Tilst. Sydportal (p. 1566). — South doorway.

N.E.1967

hvis brædder har været sømmet på undersiden af bjælkerne, der har ligget på murkronen.

Blandt *ændringer* og *tilføjelser* er gennembrydning af et cirkulært og smiget, nu tilmuret *vindue* i skibets vestgavl formentlig det tidligst udførte¹⁵. Omkring midten af 1400-tallet (jfr. kalkmalerier¹⁶) er i hele kirken indbygget gængse *krydshvælv*; eet fag i det langstrakt rektangulære kor, tre, adskilt ved falsede gjordbuer, i skibet. De falsede væg- og hjørnepiller har kragbånd af et rundet skifte; korets vestre pillepar har herover yderligere et hulkantet skifte. Det er formentlig ved denne lejlighed, at der i hvert af skibets fag placeredes en træk-bjælke, hvoraf de oversavede ender stadig er på plads.

Formentlig i sidste del af 1400-tallet er der foran skibets syddør rejst et *våbenhus*, hvis gavl har haft ni kamtakker. Det er utvivlsomt endnu i middelalderen, at den relativt beskedne bygning er blevet forhøjet (munkesten i munkeforbandt med ryggede fuger), og denne gang kronedes gavlen med syv kam-

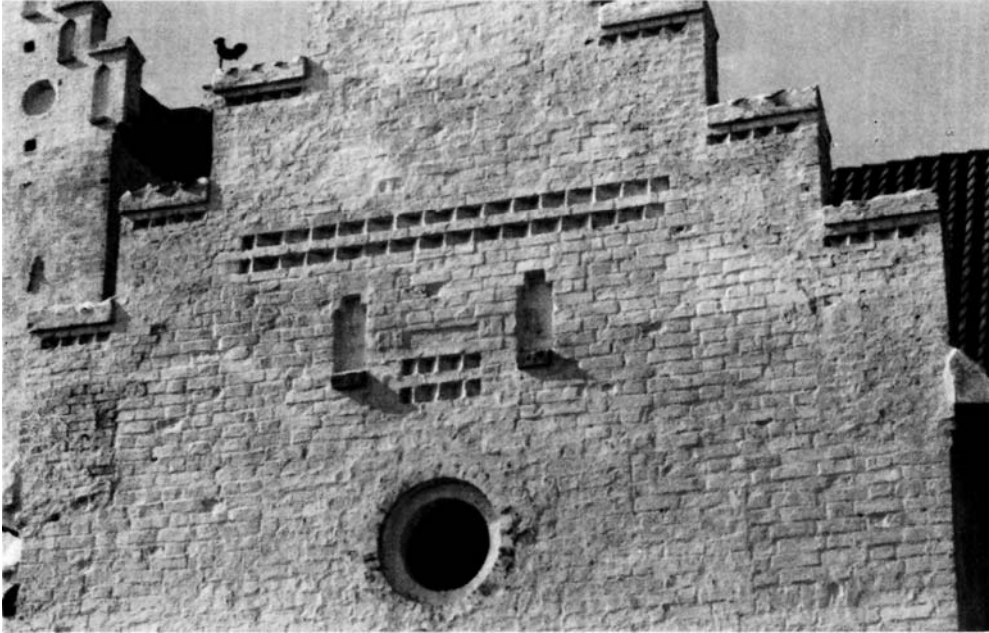

Fig. 6. Tilst. Udsnit af våbenhusgavl (p. 1569). — *Section of porch gable.*

N.E. 1967

takker, og den fik en dekoration af savskifter samt to lysglugger. En tredje, mindre forhøjelse, som ligeledes aflæses på gavlen (fig. 6), kan være fra nyere tid. De eksisterende kamtakker og måske tillige et cirkulært vindue over portalen samt dennes nuværende, ændrede form, er udført 1865⁶. Våbenhuset, der 1681—82¹⁷ kaldedes indvendig, har i hver langmur vist haft to små vinduer; et blåmalet træloft, der nævnes 1862, afløstes 1879⁶ af det nuværende kassetteloft.

Det lidt skæve *tårn* ved skibets vestgavl er kirkens yngste tilføjelse og antagelig opført i årtierne før reformationen. På en syld af marksten, der på alle sider træder frem over jordsmonnet, er det bygget af munkesten i munke-forbandt med indtrykkede lejefuger og sine steder ridsede lodfuger. I øverste etage af det tre stokværk høje tårn, hvis murkrone er i niveau med skibets tagryg, står mellem syd- og nordmuren et halvanden sten højt, svagt spidsbuet stik, der bærer østmuren. Som adskillige andre steder på Århuseggen står tårn-rummet ikke i åben forbindelse med kirken; adgangen til tårnet sker ad en til begge sider falset, fladbuet døråbning østligt i sydmuren. I andet stokværk sidder falsede åbninger, der indvendig er spidsbuede, men udvendig, særlig mod syd og vest, er nærmest rundbuede. Det øverste stokværk har mod vest en rundbuet åbning, hvis form er resultat af ændringer i ny tid. Omkring 1870⁶ blev de nuværende, nord-sydvendte, murede gavle med kamtakker opsat som

Fig. 7. Tilst. Indre set mod øst. — Interior looking east.

N.E. 1967

afløsning for trægavle »med gesimsbrædt«, formentlig dem, hvortil 1828⁹ købtes tjære og brunrødt. I 1680'erne¹⁷ nævnes et blytækket *†spir*, antagelig af træ, hvori klokken hang. 1763¹⁸ behøvede tårnet en omfattende reparation, og 1822¹⁹ modtog sogneboerne fra kancelliet afslag på ansøgning om tilladelse til at rive det ned. Kvisten på tagets østside fik 1864⁶ ny lem, og 1965 og 1971⁶ blev etageadskillelserne udskiftet.

Stræbepille af munkesten, vestligst på skibets nordside, nævnes første gang 1862⁶.

I tiden efter reformationen omtales kun ordinær vedligeholdelse eller ikke nærmere specificerede reparationer. Efter Frijsenborgs erhvervelse af kirken konstaterede et syn 1763 bygningens slette tilstand og foreslog istandsættelser, bl.a. af tårnet, som ovenfor nævnt. 1831⁹ gennemførtes en reparation, og måske også en 1847⁹. Korgavlen forsynedes 1862⁶ med kamtakker, og da våbenhuset nogle år efter skulle have sine, ønskedes de udformet med bryn; i de samme år blev skibets to trækbjælker udskiftet med jernstænger. Ved midten af 1870'erne⁶ fik også skibets østgavl kamtakker, og en kam murede på vestgavlens sydside, hvor vandbrættet var itu. 1822²⁰ ønskede synet nye vinduer; 1862 havde skibet tre smårudede trævinduer, der 1868 skulle er-

Fig. 8. Tilst. Indre, set mod vest. — Interior looking west.

N.E. 1967

stattes af jernrammer²¹, svarende til det, der allerede sad i koret⁶. Våbenhusets jernvindue er fra samme periode.

Kor og skib var i 1600'rne blyhængt, hvilket muligvis også gjaldt våbenhuset, hvis tag 1702²² blev lagt med tegl. Løse vingeteglsten, nu på kirkens loft, er stemplet med henholdsvis fisk og »HHK« (fig. 15, 3)^{22a}. Tagværkerne er nyere, af fyr, og indeholder adskillige ældre stykker egetømmer. Gulvene er nu overalt af tegl: i koret gule sten på kant; i midtgangen mønstrelagte røde og gule sten samt enkelte sorte, i stolene gule sten på fladen, i våbenhuset gule sten på kant. Siden 1862, da der var trægulv i koret og ni gravsten i »hvide mursten« i gangen, er gulvene oprettet og materialet ændret adskillige gange.

Opvarmning ønskedes 1896⁶ ved hjælp af kakkelovn i skibets nordøstre hjørne; adskillige senere udskiftninger og fornyelser.

Vindfløj, formet som hane, på hver af tårnets gavle, fornyet 1923⁶.

Kirken står efter hovedstandsættelse 1959—60 ved Aksel Skov og Aage Kristensen hvidkalket og teglhængt med undtagelse af tårnet, der siden ældste omtale 1680—81¹⁷ har haft tag af bly.

Fra et *†glasmaleri*, fra 1200'rne, i korets nordvindue, er 1927 fundet et lille *glasstykke²³ (hg. 15, 4), 2,7 cm langt, 2,2 bredt og 3,0—4,4 mm tykt. Alle fire

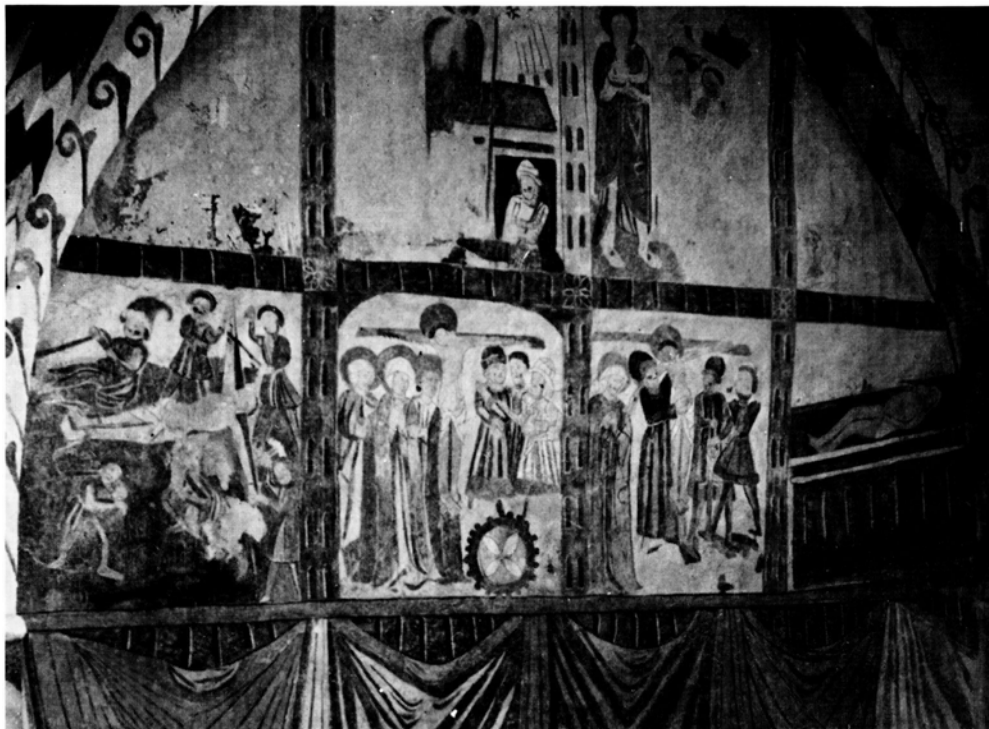

Fig. 9. Tilst. Kalkmalerier på nordvæggen i skibets østfag. Scener fra Kristi lidelseshistorie over »dragning« af væggen (p. 1576). - - *Murals on north wall in east bay of nave. Scenes from the Passion.*

sider af stykket er tildannet med krøsel, hvilket viser, at det har udgjort en hel »rude«. På det klare, grønne glas er med rødbrunt malet den nederste del af en højrefod. I Nationalmuseet (inv. nr. D 11121).

KALKMALERIER

I kor og skib er 1873, 1927 og 1935 afdækket sengotiske kalkmalerier, der 1959 blev genrestaureret i forbindelse med kirkens hovedstandsættelse²⁴. Dekorationerne, fra o. 1450—75 (jfr. bispevåben), er formentlig udført kort efter hvælvslagningen, af malere der har været virksomme i andre af egnens kirker (jfr. bomærker).

Hvælvudsmykningen er af samme enkle, lette type som i domkirkens skib og i flere af de nærliggende landsbykirker (Lisbjerg, Søften). Farverne er de vanlige grå og brunrøde. Ribberne i koret er helt dækket med farve (skiftevis grå og rødbrun), mens de i skibets to vestre fag er afstribede på langs med samme farver og i østfaget har siksakmønster. Denne dekoration er også an-

Fig. 10 -11. Tilst. Kalkmalerier. 10. Narrefigur på hvælpille i skibets sydside. 11. Mandshoved i korets sydvestre kappe (p. 1573 ff). — Murals. 10. Figure of jester on abutment on south side of nave. 11. Head of man in south-west severy of chancel.

vendt på skibets hvælpiller og på korets skjoldbuer, hvorimod undersiden på de tilsvarende buer i skibet blot har sparrer. Ribberne ledsages af krydsende rundbuer, der ligesom de primitivt tegnede tovstave over skjold- og gjordbuer stedvis løber ud fra spygatter i hvælvkapperne, i korets sydvestre kappe fra munden på et mandshoved²⁵ (fig. 11). Langs skjoldbuerne i skibets nordside er malet krabbeblade, der i liere tilfælde går hen over tovstave og krydsbuer. I hvælvkappen over triumfbuen ses biskop Jens Iversen Langes våben (1449—82) ved siden af planteprydet lilje samt et majuskel-A²⁶, svarende til et i Lisbjerg (p. 1393). I samme hvælvs sydkappe findes et bomærke²⁷, i korets sydkappe et andet (fig. 15, 1), der ligeledes træffes bl.a. i Lisbjerg. Over buetoppene er dekoreret med spinkle træer eller blomsterbuketter, undertiden i vase. I østkappen i skibets vestre fag er et træ flankeret af enhjørning og hjort, i sydkappen er malet en lille hest og i nord- og vestkapperne rosetter.

Vægdekorationen i kor og skib er stort set samtidig med hvælvudsmykningen og er udformet med hensyntagen til piller og buer. På den nedre del af kirkens vægge (med undtagelse af korets østvæg og triumfmuren) har været malet en

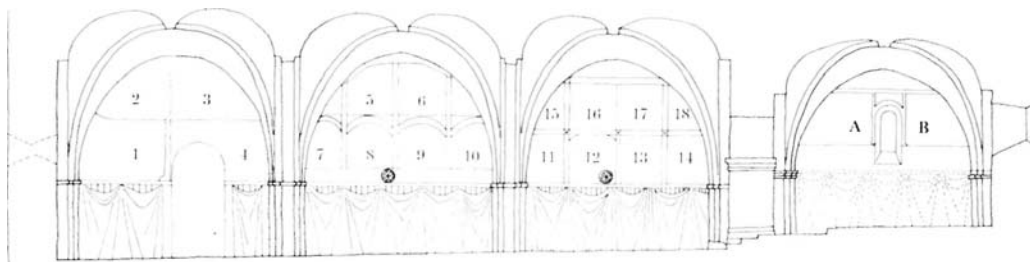

Fig. 12. Tilst. Skitse af kirkens nordvæg 1:200, tegnet af KdeFL, visende kalkmaleriernes placering. A-B. Kor: Apostelrække (p. 1574). 1-18. Skib: Kristi lidelseshistorie (p. 1575). — *Sketch of the north wall 1:200, showing position of murals. A-B. Chancel: frieze of Apostles. 1-18. Nave: The Passion.*

tæppeimitation, en »dragning«, hvorover der i koret og på skibets nord- og vestvæg var udført figurrige scener. På sydvæggen er ikke fundet spor heraf. I modsætning til hvælvudmalingen, der ved restaureringen kun krævede let udbedring, viste vægdekorationen sig meget fragmentarisk bevaret; dele af figurerne, særlig i koret og i skibets østfag, kunne udfyldes med farve, mens andre måtte efterlades hvide.

Koret. Nord- og sydvæggen har været dekoreret med en apostelfrise²⁸, hvoraf kun seks figurer på nordvæggen er bevaret (fig. 12). Her står tre apostle på hver side af vinduet, fornedet og til siderne afgrænset af spinkle rankeslyng. Ind mod vinduet og foroven indrammes figurerne af et kraftigt, rødbrunt bånd, hvorover en buefrise med hjerteblade. Over vinduets båndindramning (med tværstreger, jfr. skibet) er et defekt ornament. Spor af ranker fandtes i vin-dueslysningen. Af dragningen på både nord- og sydvæggen fandtes 1927 kun svage spor, der overkalkedes sammen med de få rester af sydsidens frise. Af nordsidens seks apostle kan identificeres Bartholomæus med lang kniv, Johannes med kalk og Andreas med sit kors (fig. 13). Øst for vinduet Jakob den ældre med vandringsstav og (summerisk gengivet) muslingeskal; herefter muligvis Jakob den yngre med deformeret kølle(?), der ligesom den sidste figur for størstedelen er nymalet. Figurerne, der er nært beslægtet med en apostel-frise i Vedslet (Voer hrd.) og muligvis udført af samme mester, er langagtige og iklædt lige nedfaldende dragter, hvis farver veksler mellem blågrønt og rødbrunt; glorieerne er okkerfarvede, og til pletterne på kinderne og på Bartholomæus' kniv er antagelig anvendt mønje.

Skibet. På nordvæggen er under skjoldbuerne malet en fremstilling af Kristi lidelseshistorie²⁹ i arkitektonisk indramning i to stokværk³⁰. Dragningen nedenunder er malet i farverne: hvidt, okker, hvidt og grønt med forskelligtfarvede skyggestriber og overfald. Tæpperne er ophængt i ringe omkring en gul stang, der forløber i fortsættelse af hvælvpillernes kragbånd. Over tæpperne ses væggen malede beklædning af rødbrunt panel. Midtfaget har over dragningen, ligesom

H. Borre 1927

N. E. 1978

Fig. 13—14. Tilst. Kalkmalerier. 13. Tre apostle fra frise på korets nordvæg (p. 1574). 14. Scener fra Kristi levned på hver side af norddøren i skibets vestfag (p. 1575). — *Murals. 13. Three Apostles from the frieze on north wall of chancel. 14. Scenes from Christ's life in west bay of nave.*

tidligere i koret, en rødmalet bølgeranke, der midtpå synes at samle sig om et indvielseskors med usædvanlig, rundtakket cirkelramme; lignende kors er placeret på tilsvarende sted på østfagets nordvæg og på midtfagets sydvæg.

Passionsfrisen har en forenklet, arkitektonisk indramning, lidt afvigende i de tre fag, svarende til Vedslets og Jetsmarks (Hjørring amt), med røde og grønne arkader mellem grå tårne, der har røde spidstage og prydes med »vin-duesblendinger«; rosetter i rammekrydsningerne.

Frisens begivenhedsforløb indledes i vest (jfr. fig. 12). I vestfaget er de to nedre scener adskilt af den da ibrugværende kvindedør, der over buen er smykket med ranker (fig. 14). 1) Nadveren. Apostlene placeret i række på hver side af Jesus, der sidder med Johannes på skødet. Judas står foran bordet med palmegren i hånden. Tre apostle i højre side er gået tabt. 2) Formodentlig Jesu bøn i Gethsemane. Små fragmenter af gloriesmykket hoved, kjortler og gærdet omkring haven. 3) Formodentlig Judaskysset. På et jordsmon ses rester af ben og fødder og en kjortel. 4) Kristus for ypperstepræsten. Kristus føres med bundne hænder af to soldater (kun svage rester af overkroppene) for den gulklædte ypperstepræst, der sidder på en kubeformet tronestol.

I midtfaget (jfr. fig. 7) er øvre rækkes yderfelter udfyldt af rødt rankeslyng. 5) Formodentlig hudstrygningen. Kun Kristi hoved, med glorie, ses mellem to andre ansigter samt rester af en ferle(?). 6) Tornekroningen. Kristus, i rød kjortel, sidder på en tronestol, to bødler presser ved hjælp af stave tornekronen ned over hans hoved. 7) Jesus for Herodes. Denne sidder, med scepter i hånden, på en gul tronestol. Kristus, med sammenbundne hænder, føres frem mellem to

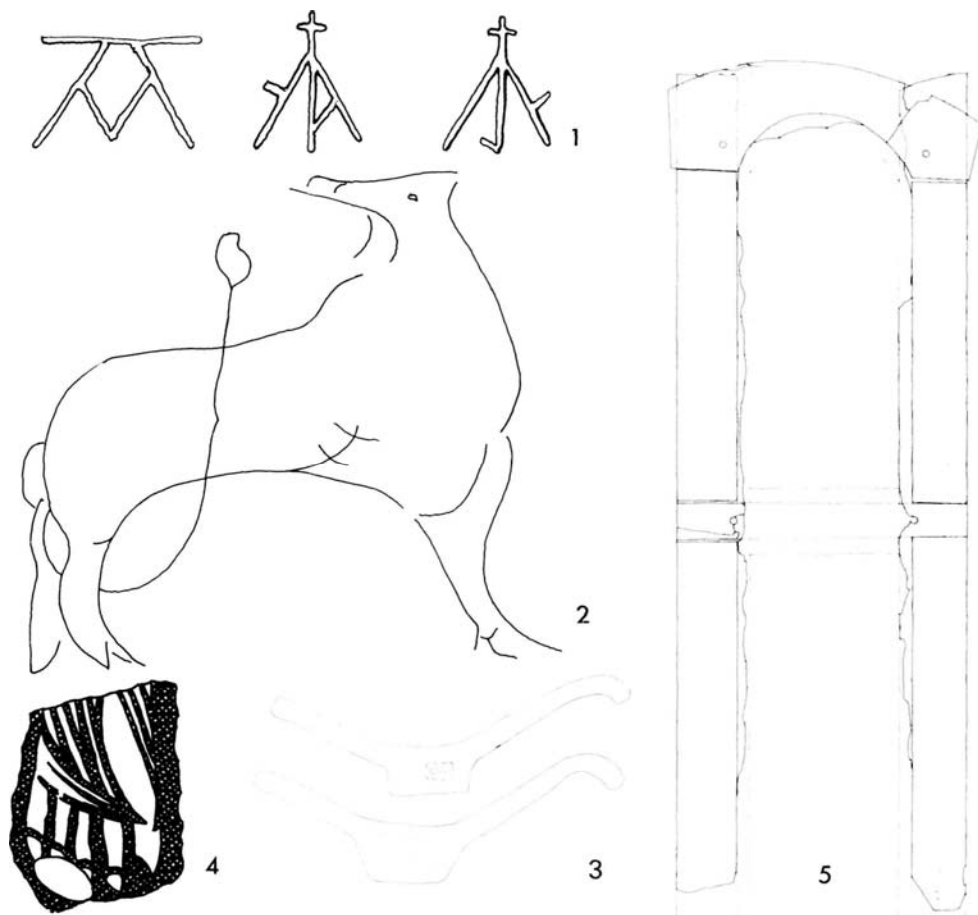

Fig. 15. Tilst. 1. Kalkmalede bomærker på skibets hvælv (p. 1573). 2. Okse, indridset på sten i kirke-gårdsmuren (p. 1565). 3. Stemplede tagsten 1:5 (p. 1571). 4. Fragment af glasmaleri 1:1, tegnet af Birgit Als Hansen (p. 1571). 5. Egeramme fra korets nordvindue 1:10, tegnet af Aksel Skov (jfr. p. 1589, note 11). KdeFL 1978. — 1. Fresco cyphers on vaulting of nave. 2. Ox, incised in stone on churchyard wall. 3. Stamped roofing tiles 1:5. 4. Fragment of stained glass 1:1. 5. Oak frame from north window of chancel 1:10.

soldater, kun svagt bevarede i stregtegning. 8) Korsegangen. Kun nedre og vestre parti bevaret af Kristus, i rødbrun kappe, bærende korset. Ved siden grønklædt, sørgende Maria og bagved rester af en lille person i grøn- og rødtribet dragt. 9) Lodkastningen om Jesu klæder. Fire soldater, (de tres ansigter suppleret) med tvedelte dragter i grønt og rødt, omkring den rødbrune kjortel. 10) Bespottelsen. På en rødbrun forhøjning sidder den nøgne, blodplettede Kristus; to personer, klædt som de foregående, står ved siden af. Alle hoveder og ben tilføjet.

I *østfaget* (fig. 9) ses den sædvanlige ranke øverst. Felterne lige herunder var stærkt læderet, og kun lidt af de to midterste scener kunne fremdrages; i

de øvrige var hovedparten af ansigtsdetaljerne forsvundne. 11) Jesus nagles til korset. På det okkerfarvede jordsmon med grønne græstotter ligger Kristus udbredt på korset; seks soldater, klædt i grønt og rødt, ses rundt om. 12) Jesus på korset. Til den ene side herfor støttes Maria af to kvinder, alle grønklædte til den anden side tre mænd, den ene i harnisk, de andre i rød- og gulstribede dragter. 13) Nedtagelsen af korset. Kristus løftes ned af en mand i rød- og gul-stribet dragt, mens Maria, med sammenlagte hænder foran brystet, ser på; til den anden side to mænd, hvoraf den ene er fornemt klædt i grøn dragt med skindbræmme. 14) Gravlæggelsen. Kristusskikkelsen (i hovedsagen bevaret) ligger på en gråmalet sarkofag, med blændinger som på rammeværket. 15) ? 16) Opstandelsen. En fragmentarisk bevaret Kristus med sejrspanen står op af graven; ved siden heraf sidder en soldat i rustning. 17) Kristus som urtegårds-mand. Kristus, med naglegab i fødderne, synes at holde en spade ved sin højre side. Nogle ansigter er antydte til højre herfor. 18)?

På vestsiden af vestre *vægpille* i syd er tegnet en vrængende narrefigur (fig. 10), i gul dragt og med kølle.

En *†dekoration* af korbuen og korhvelvet blev 1873 udført af maler Lyders, Århus³¹. 1915 overmaledes hvælv og vægge med lys limfarve, mens »borterne på buer og grater« bibeholdtes⁶.

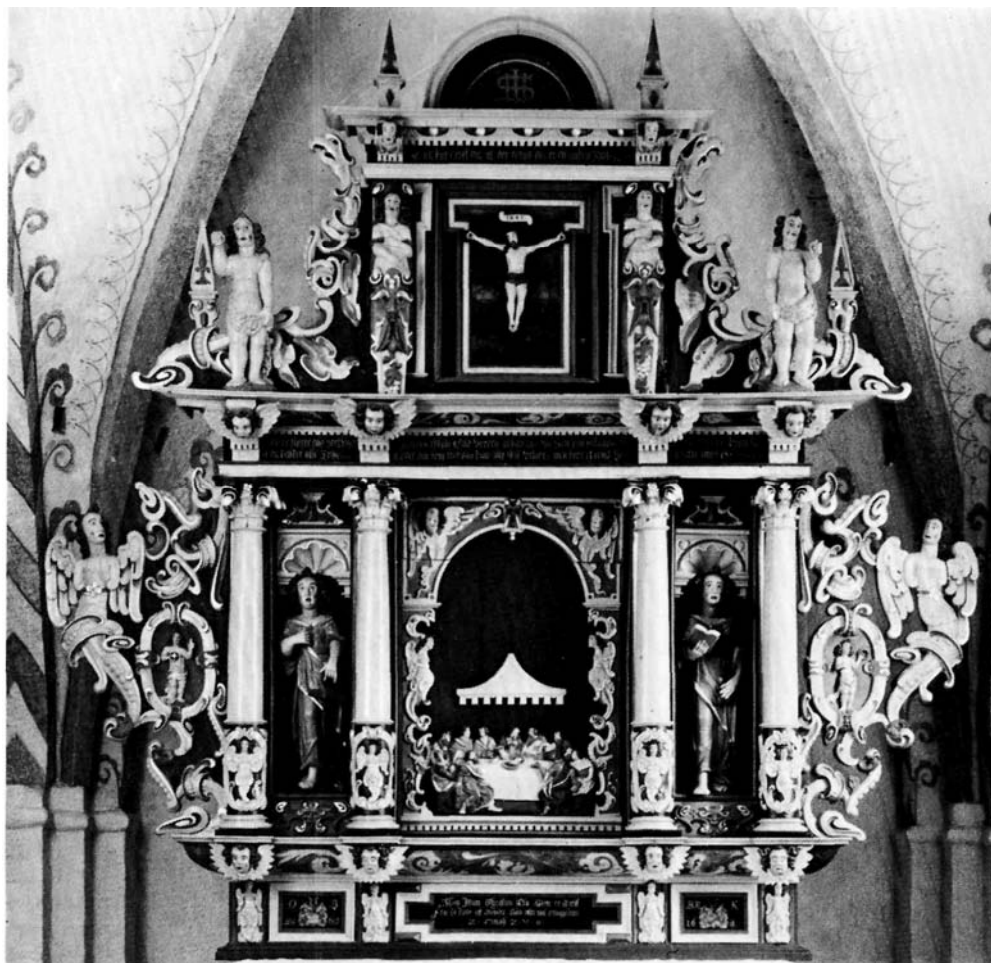
INVENTAR

Oversigt. De sengotiske kalkmalerier på kirkens nordvægge er det, der først og fremmest fanger opmærksomheden i kirkerummet. Fra en senere tid er det især stoleværket, delvis fra 1584, der med de lange rækker af lukkede stole skaber en helhed sammen med den barokke prædikestol og altertavle — trods visse ændringer ved restaureringer i nyere tid.

Alterbord, nymuret 1959 og beklædt med brædder, hvorpå fastsømmet, rødt fløj. Det middelalderlige *†alterbord*, sat af kun let afbanede frådsten³², blev 1862⁶ behugget på bagsiden for at skaffe plads til en gang bag altret³³. Af *†alterbordspanel*, 1862⁶, er bevaret profileret gesims med tandsnit.

†Alterklæder. 1842 anskaffedes et rødt fløjlsklæde med røde frynser⁹; 1862 var klædet af sort silkefløj kantet med sølvgaloner. De følgende alterklæder var af rødt fløj⁶.

Altertavle (fig. 16), o. 1650, i bruskbarok, med malet årstal 168?, suppleret 1927. Storstykket tredeles af kraftige, korintiske søjler, hvis prydbælter, ligesom fodstykket, har bruskede engle (fig. 18). I portalfeltet indrammer brusk-værk med englehermer det lavtsiddende, skårne relief af nadveren (fig. 16— 17), udført efter et stik³⁴ af et medlem af en kendt kobberstikkerfamilie, Magdalena de Passe (1600—1638). I de smalle sidefelter står dydefigurerne

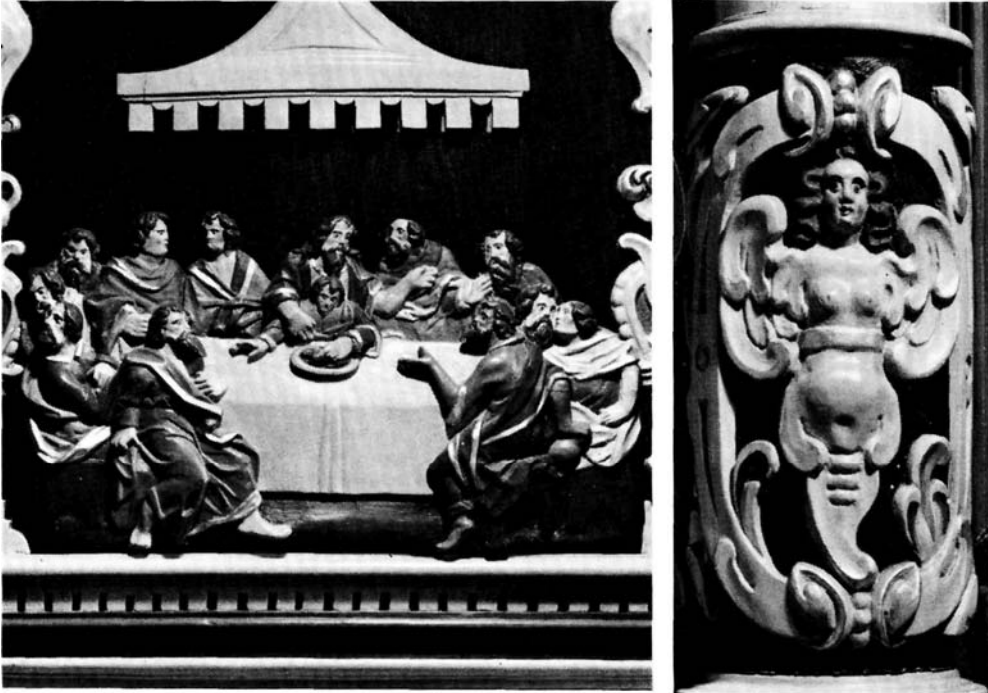

N.E. 1967

Fig. 16. Tilst. Altertavle, bruskbarok, stafferet i 1680'erne (p. 1577). — *Altarpiece, Oricular Style, decorated in the 1680's.*

Håbet, med anker, og Troen, med kors. De kraftige, bruskede storvinger, der i midtovalen har småfigurer med henholdsvis kugle og krans, afsluttes af vingede havfruehermer. Foran topstykkets hammerfelt hænger den korsfæstede mellem sidefelternes påklædte hermefigurer, hvis skafter bærer store fantasi-masker. Foran de bruskede vinger står kraftige putti, der har mistet deres attributter.

Ved restaureringen, under Povl Jensen, tilføjedes det øvre, halvrunde felt og de to topspir, en del bruskornamenter på nordre storvinge og fodstykke³⁵, ligesom midtfeltet fik ny bagklædning³⁶. Under to overmalinger fandtes spor af den oprindelige staffing, der genopmaledes. Ifølge initialer og våbner i fodstyk-

N.E. 1967

Fig. 17—18. Tilst. Altertavledetaljer. 17. Nadverscene fra midtfeltet. 18. Prydbælte fra storsøjle (p. 1577). —
*Details of altarpiece. 17. Scene of the Last Supper from middle panel. 18. Ornamental
 band from column.*

kets sidefelter: »O B — Anno« og »BR K — 168—«, skyldes stafferingen kirke-ejeren Otte Bielke til Kærbygård og hans hustru Beate Rosenkrantz (jfr. den historiske indledning). Søjleskafter, figurer, bruskornamenter og lister står gråhvide, i storstykket på gråsort baggrund, vingerne på brun, dog med blå bag småfigurerne. Fodstykkets oprindelige, gulmalede indskrift opfriskedes, på sort bund: »2. Timoth. 2. v. 8: Kom Ihesum Christum ihu«, mens nye indskrifter tilføjedes, hvor de oprindelige var fjernet sammen med kridtgrunden ved en senere opmaling: i topfrisen fra Aab. 3,8, i gesimsfrisen fra 1. Joh. 3,20, Joh. 3,16 og Rom. 8,31. I den nye topgavl maledes Jesumonogram og restaurerings-året »1927«³⁷.

En synsforretning 1763¹⁸ krævede tavlen istandsat både snedker- og malermæssigt, hvilket måske først er sket efter 1822²⁰, da tavlen atter ønskedes repareret. Muligvis fra denne tid stammer den ret grove, »sene rokokostaffering« (indb.), der i hovedsagen har fulgt den oprindelige bemaling. Felterne var marmorert med hvidt på sort, indskrifterne gentaget med tynd, hvid skriveskrift på sort bund. 1872⁶ maledes tavlen af Allin Lassen, Århus³⁸: marmorering med uægte forgyldning, i fodstykkets yderfelter årstallene 1683³⁹ og 1872.

X. E. 1968

Fig. 19—21. Tilst. 19. Alterstage (p. 1580). 20. Alterkalk (p. 1580). 21. Dåbskande, antagelig 1886 (p. 1582). — 19. Altar candlestick. 20. Chalice. 21. Baptismal ewer, possibly 1886.

Altersølv. Den enkle, udekorerede *kalk* (fig. 20) består af fod og skaft fra 1600'ernes begyndelse med et bæger fra 1800'ernes første halvdel. Den ottetungede fod har standkant med vandrette profilstave. Den muligvis senere tilsatte knop er glat og midtdelt af flad ring. Bægeret har i ny tid fået tilsat halvlåg med tud. 20,5 cm høj, med let afslidt, ud- og indvendig forgyldning. *Disk*, formentlig samtidig med bægeret, 13,5 cm i tv., har cirkelkors på randen; oversiden forgyldt. Ude af brug og afløst af moderne disk, udført af B. Exner. *Ske*, med Kbh.s bystempel 1885.

Oblatæske og *vinkande* af porcelæn fra Bing & Grøndahl, sorte, med guld kors og -kanter, anskaffet henholdsvis 1863⁹ og kort før 1862⁶. I skab bag altret, ude af brug. † *Vinflaske* af tin omtales i inventariet 1681/82¹⁷.

Sygesæt, 1879⁶, for »Tilst og Kasted Menigheder«, Københavnerarbejde stemplet »CHIRM« og »CHR M«, svarende til Kasteds (p. 1601).

Alterstager (fig. 19), af sengotisk form, antagelig fra slutningen af 1500'erne, kun 30,2 cm høje, med indridsede linier, der markerer de bløde profiler uden at afgrænse dem. Stagerens tre fødder er formet som skrutryggede hunde, påskruet en nyere plade, der lukker for stagers bund. Hver stage har fået en af hundene fornyet i lysere messing efter 1840, da mangelen noteredes⁴⁰. Nyere lysetorn af messing.

Messehagel, nyere, af rødt fløjel med guldgalonerede kanter og latinsk kors. I

N.E. 1968

Fig. 22. Tilst. Romansk døbefont (p. 1581). — *Romanesque baptismal font.*

skab bag altret. † *Messehagler*. 1688 fik kirken for 3 sl. dl. og 2 mk. en gammel hagel fra Århus domkirke⁴¹. 1839 kasseredes en gammel og uanstændig, og året efter indkøbtes fløjel til en ny⁴⁰, muligvis den af sort silkefløjel med kors af sølv-galoner, der nævnes 1862⁶. 1879 anskaffedes en ny⁹.

Alterskranke, 1862, med slanke, drejede balustre opstillet i bue fra nord- til sydvæg. Grå- og hvidmalet, oprindelig broncefarvet med mahnifarvet håndliste⁶. Knæfaldet ændret 1959. Den tidligere †*skranke* var lige⁶.

Døbefont (fig. 22), »Randerstype« (Mackeprang: Døbefonte p. 229), romansk, af rødlig granit. Kummen, 71,5 cm i tvn., smykket af to par dobbeltløver i fladt relief, hvert par med fælles, kraftigt fremspringende mandshoved; de adosserede løver har sammenslyngede haler endende i bladdusk. Fodens tov-stavformede rundbuer er i sammenstødet midtpå stukket ned i ring, hvorover linder: 1) lille dobbeltbue, 2) plante, 3) kolbeagtig blomst og 4) mandshoved. På hjørnerne ses større mandshoveder, der ligesom ornamenterne midtpå ved

stave forbindes med skafringen. 1862⁶ ønskedes den røde maling på fonten afskrabet. Siden 1959⁴² i skibets nordøstre hjørne, tidligere i korets nordvestre.

Dåbsfæde. 1) Af messing, med givernavn og år: »16 C. H. Halbej 94«. Det glatte fad, 51 cm i tv. og 5,5 cm dybt, har som eneste dekoration den graverede indskrift på randen, med skriveskrift. Formodentlig kirkens første dåbs-fad, da inventariet 1685/86¹⁷ nævner, at fonten står uden bækken. 2) 1964, af sølv, udført af B. Exner.

Dåbskande (fig. 21), antagelig fra 1886⁶, af lyst messing, 35 cm høj; lågkorset afbrudt.

Prædikestol (fig. 23), med skåret årstal 1633, svarende til og rimeligvis fra samme værksted som bl.a. Skejby (p. 1375). Det er et enkelt, lidt plumpt arbejde bestående af fire fag med relieffer af evangelisterne under storfelternes portaler; på hjørnerne lavstammede søjler. Alle englehoveder og bosser på frise- og postamentfremspring samt gesimsens tandsnit er nyskårne ved restaureringen 1927⁴³, ligesom evangelisternes hænder, bøger og kalk⁴⁴. Ved samme lejlighed fik stolen ny bærestolpe og opgang. De enkelte evangelister kan identificeres delvis ved hjælp af de få, sjusket indskårne bogstaver ved hovederne, fra opgangen: 1) »S« (Matthæus), 2) »S Mar«(cus), 3) »S Lv«(cas) og 4) ingen bogstaver, men den skægløse og ungdommelige figur svarer til den traditionelle fremstilling af Johannes.

Stolen står med en staffering fra 1927³⁷, udført delvis på grundlag af den oprindelige. Denne er imidlertid først foretaget samtidig med altertavlens staffering i 1680'erne. Det konstateredes, at de oprindelige (1927 nyskårne) detaljer blot havde været limet på og derfor tidligt var faldet af, før stafferingen i 1680'erne, da man med farve havde dækket de blottede steder⁴⁵. - Stolens hovedfarve er brun, med grønne og røde detaljer; søjlerne er hvidgrå og evangelisterne iført forskelligtfarvede dragter. 1763 ønskede synet stolen repareret og stafferet¹⁸. 1871 ombyggedes den (ny ↑opgang), den gamle maling fjernedes, hvorefter den egetræsmaledes ligesom det øvrige inventar⁶.

Stokværket (fig. 7), af fyr, omdannet 1890⁶. Efter kirkesynets ønske genanvendtes de »udskaarne endestykker«, dels nogle ungrenæssancegavle fra 1584, der fra midtgangen er flyttet ud mod væggene, dels to gavle fra 1684 (jfr. † degnestol).

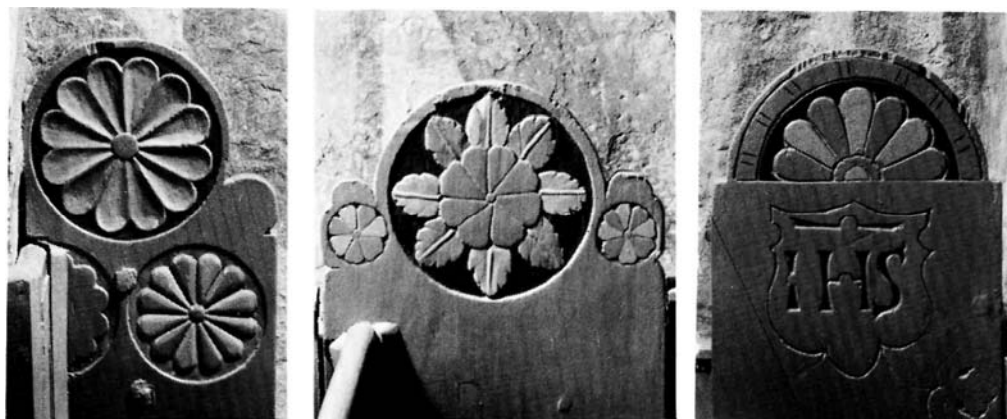
De ældste gavle, glatte og afsluttet af rundbuefelt, er smykket med landligt fladsnitsornamentik. Den næstøstligste gavl i syd har indskårne initialer »N B« og årstallet »1584«, muligvis for den i 1583 nævnte herredsfoged for Hasle herred, Niels Bonde i Tilst⁴⁶. Nordsidens 13 gavle har alle cirkelrosetter med varierende blade i dobbeltrosetten (fig. 24 a-b). Sydsidens gavle har i 15 tilfælde halvrosetter (een helt glat) under »frise« med det vanlige ungrenæssancemotiv: tvæstreger, samt foroven på selve planken en neglesnitsbølgeliste. Den næst-

Fig. 23. Tilst. Prædikestol 1633 (p. 1582). — *Pulpit* 1633.

N.E. 1968

østligste gavl i syd (fig. 24 c) har indskåret Jesumonogram i skjold med blomsterudløbere (den ene afskåret). Mod midtgangen er gavlene afsluttet af stejlt trekantfelt med profillister. 1847⁴⁰ forbedredes stolene med døre, fodstykker og ryglæn, dannet af to planker, hvoraf der nu ses spor i begge rækker gavle. Samtidig udvidedes og retlignedes midtgangen ved at afkorte de »meget rummelige fruentimmerstole«. 1890⁶ opsattes paneler langs væggene i kor og skib. Af de 41 lukkede stole, som omtales 1862⁶, er de østligste i nordsiden fjernet 1896, da kakkelovnen blev anbragt, andre 1959 i forbindelse med orglets opstilling⁴⁷.

De to højere gavle (fig. 25 a-b), der afslutter indgangspanelerne (med renæssanceprofiler), er formodentlig rester af en † *degnestol*. Under gavlens trekantfelt sammenskrevne initialer og herunder en længere indskrift; på den østre: »M O« og »Er gvd med os, hvo kand da vere imvd os. 1684«. På den vestre er skåret »I P S B«(?) og »Dete hafver ieg ladet giøre pa min egen bekastninng«. 1862

N. E. 1968

Fig. 24a—c. Tilst. Gavle fra stoleværket, skåret 1584 (p. 1582). — *Bench-ends from pews, carved 1584.*

stod *†præste-* og (*†*)degnestolen i koret på hver sin side af altret, men fjernedes samme år⁶. Præsten fik sin plads med stol og læsepult bag altret, degnen sin i øverste fruentimmerstol (østligst i nord). På tilsvarende sted i syd er nu indrettet en lille stol til degnen.

Stoleværket, der 1862⁶ var blåmalet, fik o. 1872⁶ egetræsfarve og blev 1927 og atter 1959 nystafferet, således at det nu står gråblåt med brunt rammeværk og skiftevis blå og hvidt på rosetternes blade; indskrifterne har mørkeblå bund, iladsnitsblomsterne er hvide.

†Orgelpulpitur i vest³², opført 1913 til *†orgel*; fjernet 1959.

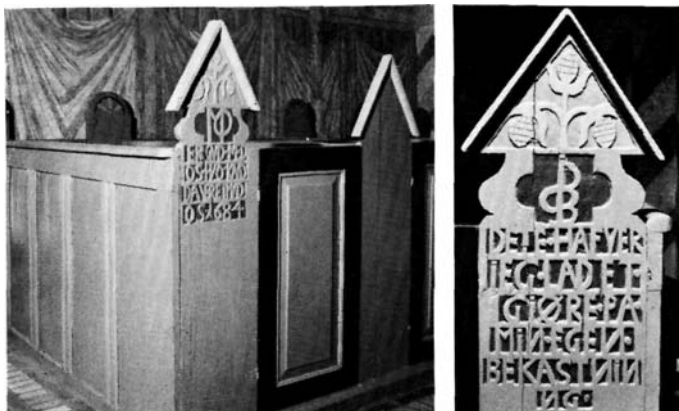
Orgel, bygget 1963 af Th. Frobenius & sønner, Kgs. Lyngby. Fem stemmer, et manual. *† Orgel* med fire stemmer, leveret 1913 af A. C. Zachariasen, Århus⁴⁸.

Salmenummertavler, 1959. Tre, fra 1876⁶, med buet gavl, beregnet til skydetal på træplader, ligger på loftet.

Lysekroner, tre nyere ophængt i skibet, de to repareret 1943 af Erstad-Pedersen, Århus, den tredje anskaffet 1967 hos samme. Væglampetter 1959, tegnet af arkitekt Rolf Graae, Kbh.

Klokke, 1945, af støbestål, fra »De Smithske støberier i Aalborg«, 69 cm i tv. *†Klokker*. Ifølge Resen (p. 118) bar en klokke indskriften: Nicolaus Sebeni anno domini MD IIII Mariæ virgini (N. S. i Herrens år 1504 til jomfru Maria). Klokken er formodentlig en af de to klokker fra Tilst, der nævnes blandt de af kronen indkrævede 1528⁴⁹; den ene vejede med sit jernfang 13 lispund, den anden 1 ½ skippund og 6 ½ lispund. 1681/82¹⁷ var der kun een klokke ophængt i tårnet. En klokke omstøbtes 1824 og 1847, begge gange fordi den var revnet⁹. En ny anskaffedes 1882, støbt af Christen Christensen, Århus⁵⁰; revnet 1944⁶.

Klokkestol, nyere, af fyr, med genanvendelse af egestolper.

N.E. 1968

Fig. 25a—b. Tilst. Stoleværk med gavle, formodentlig fra $\dagger$ degnestol, 1684 (p. 1583). — Pews with bench-ends, presumably from parish clerk's seat, 1684.

GRAVMINDER

Gravsten. Fem gravsten er siden 1893⁶ opstillet langs våbenhusets vægge. De fire lå indtil da i skibets midtgang, den sidste i tværgangen. 1862⁶ lå i skibet ialt ni gravsten, slide og med utydelige indskrifter. På kirkegården fandtes 29 $\dagger$ monumenter: 16 af jern, 2 af træ og 11 af sten.

1) (Fig. 26). O. 1625, genanvendt og ændret efter 1802, da Anders Rasmussen af Brændstrup købte stenen på auktion fra Århus Vor Frue kirke⁵¹. Rødbrun kalksten, 194 x 130 cm og ca. 10 cm tyk. Inden for en profileret ramme, smykket med slyngbånd og med evangelister i hjørnerne svarende til flere sten i Århus domkirke (bl.a. nr. 52, p. 796), ses et dobbelt bueslag, prydet med små-palmetter (jfr. nr. 2). Herunder står trekvartfigurer af mand og kvinde, han med handske i hånden, hun med salmebog. Det nedre felt har i sviklerne over skriftovalen små relieffer af henholdsvis en mands- og en kvindesko. - Den sekundære indskrift, med fordybet kursiv, er over Anders Rasmussøn, f. i Brændstrup 1739⁵². »Baade (boede) og Døde sammested«, i sit <69.> år <1808> efter at have bekostet »dette begravelse«, samt hans hustru Maren Sørrens Datter, f. i Lasbye 1748, d. i Brændstrup 1803, »hindes alder 52(!) aar. 1807«. Mellem 1802 og 1807 er de to personers ansigter og halsomgivelser blevet »moderniseret« ved omhugning. Mandens frisure er ændret, ligesom hans oprindelige pibekrave er omdannet til to halssnipper. Kvinden, muligvis en ung, ugift pige som på to sten i Århus domkirke (nr. 41—42, p. 788f.), synes ikke at have haft den vanlige konehue; også hendes pibekrave er afhugget for at lade halsen fri.

2) (Fig. 27). O. 1625—35, med senere indskrifter fra 1730—1806. Grå kalk-

Fig. 26—27. Tilst. Gravsten. 26. Nr. 1, o. 1625, genanvendt og personerne »moderniseret« før 1807. 27. Nr. 2, o. 1625—35, med senere indskrifter 1730—1806 (p. 1585). — *Tombstones. 26. No. 1, c. 1625, re-used and figures »modernised« before 1807. 27. No. 2, c. 1625—35, with later inscriptions 1730—1806.*

N.E. 1967

sten, 165 x 102 cm og ca. 14 cm tyk. Inden for en profileret ramme med småpalmetter (jfr. nr. 1) står et ægtepar i trekvartfigur under et dobbelt bueslag, der midtpå har pæreformet konsol og i sviklen herover et englehoved. Begge personer har sammenlagte hænder i bedestilling, hun er iført konehue og midtdelt, stivet krave. I stenens nedre halvdel, ligesom i fodfeltets skjolde, er de oprindelige indskrifter og mærker afslebet for at give plads til flere yngre, fordybede indskrifter, antagelig over medlemmer fra samme familie (og gård?). Ældst er initialerne nederst i skjoldene: »I A S« og »C I D«⁵³ over »Anno 1730«. I skriftfeltets øvre del: »1775« over »A I S Y M N D G«⁵⁴. Herunder er feltet yderligere afslebet og en længere indskrift tilføjet, med kursiv og store skøn-skriftsbogstaver: Anders Nielsen, f. i LöngBye 17??, d. □ i Gieding, og hustru Ane Niels Datter, f. i Gieding 1746, d. □ smst. 18D. — »1806«.

3) (Fig. 28). O. 1630—40, genanvendt o. 1756. Hvidgrå kalksten, 182 x 113 cm og ca. 8 cm tyk. Stenen indrammes og tværdeles af den almindeligt anvendte

N.E. 1967

Fig. 28—29. Tilst. Gravsten. 28. Nr.3, o. 1630—40, genanvendt o. 1756. 29. Nr. 4, o. 1650, genanvendt o. 1756 (p. 1587 f.). — Tombstones. 28. No. 3, c. 1630—40, re-used c. 1756. 29. No. 4, c. 1650, re-used c. 1756.

slyngbånds-bort, der ligeledes pryder det dobbelte bueslag, der i de ydre svikler har blade, midtpå vinget timeglas. I skriftfeltet, hvis oprindelige tekst er udslebet, er i de nedre hjørner skjolde, hvorfra ægtemandens mærke eller initialer er afslidt, mens hustruens er bevaret: Jesumonogram over »MRD« [Maren Rasmusdatter?]. Antagelig fra samme værksted som sten i Elsted (V. Lisbjerg hrd.) og Saksild (Hads hrd.). - - Den sekundære indskrift, med fordybet kursiv og store skønskriftsbogstaver: »I. A. S. H. B. og 2de Huustroer C. K. D. F. B. — H. S. S. D. Skiellerup Bode og Døde i Brendstrup 1756«⁵⁵.

4) (Fig. 29). O. 1650, genanvendt o. 1756. Grå kalksten, 182 x 106 cm og ca. 11 cm tyk, ret afslidt. Af den oprindelige indskrift, med reliefversaler, i skrift-feltet, kan læses slutningen af efternavnet: ». . sen« og alderen »64 aar«, samt på rammen rester af en fordybet, religiøs indskrift. Stenens udsmykning er udført efter samme forlæg, som er anvendt til sten i Århus domkirke (nr. 67, p. 805) og i Vor Frue (nr. 19, p. 1241), dog med små variationer, der delvis skyldes

stenens smallere format. Forneden er skjoldenes mærker udslebet. - Den oprindelige indskrift har måttet vige for nogle sjuskede, fordybede initialer: »I R S T 1756« og »M G . . B«.

5) O. 1687. »Rasmus Lassøn, som bode oc døde i Brendstrup, 10. marti 1687«, 48 år gl., og hustru Iah[an]na Nielsdat[t]er, d. □ i sit □ år, efter 22 års ægteskab; seks sønner og fire døtre. Hvidgrå kalksten, 153 X 101 cm, 8—9 cm tyk, med fordybede versaler i det bladkransede skriftfelt. I hjørnecirklerne blomstermotiver som på sten bl.a. i domkirken (nr. 74, p. 809) og S. Oluf (nr. 5, p. 1341), i øvrigt med et motiv svarende til domkirkens (nr. 76 og 77, p. 810f.), dog uden søjlebåret bueslag og markeret fodfelt. På den profilerede ramme findes den til typen tilhørende, fordybede indskrift fra Joh. 11,25.

Muligvis er stenens udsmykning og indskrift udhugget på bagsiden af en sten, der tidligere lå i Århus Vor Frue kirke, idet der i regnskaberne⁵⁶ herfra noteres, at Rasmus Lassens enke i Brendstrup 1687 købte det mindste stykke af den store, gamle ligsten fra koret for 6 sl. dl. 3 mk.

K I L D E R OG HENVISNINGER

LA Vib. Kirkeinsp.ark. Regnskabsbog 1818-1912 (C KRB-436). — *Frijsenborg gods-ark.* 1731 og 1760. Skøde på Sdr. Årslev og Tilst kirker (G 341—54). — *Arkivet på Frijsenborg gods.*: Skøde 1763 (nr. 143).

Ved embedet: Synsprot. 1862 ff. — Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed p. 37—39, samt forkortelser p. 42—44.

Nationalmuseet: Brev 15. aug. 1873 fra F. Uldall (kalkmalerier i kor), indb. Povl Jensen 1928 (istandsættelse af altertavle og prædikestol), Harald Borre 1828, 1935 og 1957 (restauration af kalkmalerier), H. J. Madsen 1971, J.nr. 961/71 (sten med indridsning i østre kirkegårdsdige), Vibeke Michelsen og Stig Hornshøj-Møller 1969 (inventar og gravminder), Olaf Helbirk 1979 (kalkmalerier) — Fyldige udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM.s 2. afd.

Bygningsbeskrivelse ved Kjeld de Fine Licht 1977, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen 1977 og orgel ved Ole Olesen 1977.

MS og notebøger: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker I, 1864ff, 364—65 (1873); Povl Jensen IX, 1927, 36—39.

Opmålinger og tegninger: *Nationalmuseet:* F. Uldall, antagelig 1873 (sydportal og vinduer); Povl Jensen 1927 (altertavlen, farvelagte enkeltheder); Aksel Skov 1953 (korvindue) og Aage Kristensen og Aksel Skov 1958 (plan og længdesnit).

Litteratur: E. Haugsted., i ÅrbÅrhSt. 1949, Vagn Jørgensen: Tilst kirkes restaurering 1959—60. ØJyHjemst. XXVI, 1961, 119—22.

¹ Århus domkapitels jordebøger III, udg. af Poul Rasmussen 1975, 16f. - Bordet havde fået kirken overdraget af Bisp Ebbe, jfr. Ebbe Nyborg: Enkeltmænd og fællesskaber i organiseringen af det romanske sognekirkebyggeri, i Strejflys over Danmarks bygningskultur. Festskrift til Harald Langberg 1979, 37—64. ² SRD VI, 469. ³ LA Vib. Århus bispeark. Adkomster på kirkernes jura patronatus 1695—1738 (C 3—1153). ⁴ LA Vib. Århus bispeark. Hasle hrd. Provstiet Åby-Årslev-Tilst 1674—1845 (C 3—585);

LA Vib. Frijsenborg godsark. Skøder på Årslev og Tilst kirker 1731—60.⁵ LA Vib. Århus bispeark. Kirkernes istandsættelse m.m. 1804—23 (C 3—1151).⁶ Synsprotokol 1862 ff.⁷ NM arkiv. J. nr. 407/73.⁸ Indb. H. J. Madsen.⁹ LA Vib. Tilst kirke-insp.ark. Rgsk. 1818—1912.¹⁰ Note 6; NM arkiv. J.nr. 638/71. Ifølge graveren træffes ca. 70 cm under terræn murhjørne af kampesten i mørtel knap ni meter nord for skibets nordøstre hjørne.¹¹ Note 6. Østvinduet åbnedes 1891; ved nordvinduet genåbning 1953 fandtes rester af den oprindelige egetræsramme (fig. 15, 5).¹² Jfr. F. Uldall i *ÅrbOldkHist.* 1894, 284, 305 og 311.¹³ F. Uldall 1873 bemærker, at eventuelle baser skjules i gulvet. Jfr. M. Mackeprang: *Jydske Granitportaler*, 1948, 13, 24, 32, 37 (søjle-portalen), 324 (skaktavlkvadre).¹⁴ Jfr. F. Uldall i *ÅrbOldkHist.* 1896, 218 og 232f.¹⁵ Bortset fra et fotografi (NM), foreligger der ingen redegørelse for vinduets genåbning 1959. Partier af munkestensmurværk i skibets vestre taggavl kunne måske tyde på, at denne samtidig ommuredes.¹⁶ Senest på denne tid er vinduerne i skibets nordside tilmuret.¹⁷ RA. Rtk. rev. rgsk. Århus stifts kirker gsk. 1680—94.¹⁸ Frijsenborg gods-ark. Nr. 143. Skifte 1763.¹⁹ LA Vib. Århus bispeark. Hasle hrd. Provstiet Åby-Årslev-Tilst 1674—1845 (C 3—585).²⁰ LA Vib. Århus amts nordre provsti. Synsprot. 1813 1826 (C 291—2).²¹ De nuværende jernrammer er fra 1960.²² LA Vib. Århus bispeark. Kirkesyn 1700—02 (C 3—1166). Korets og skibets blytag nævnes sidste gang 1763 (note 19).²³ Tagsten stemplet »HHK« kendes tillige i Århus by, jfr. Helge Søgaard, Teglstensmærker i »Den gamle by«, i *ÅrbGIBy* 1944, p. 35f., nr. 13.²⁴ Undersøgelse og beskrivelse ved Birgit Als-Hansen, NM.²⁵ 1979 udbedredes skader i det kalkmalede vægtæppe i kirkens vestre del efter fjernelsen af et pulpitur (Olaf Hellvik indb.).²⁶ Rester af en tilsvarende, nu overkalket »maske« fandtes i korets vestre kappe (indb.).²⁷ Liljen og bogstavet A måske tilsammen en forkortelse af Ave Maria, hvor liljen symboliserer Maria.²⁸ Også i koret over nordre skjoldbue fandtes et ikke aftegnet, nu overkalket bomærke (indb.).²⁹ Ifølge synsprotokollen 1873 fremkom kalkmalerier i koret ved af-bankning af kalken; der overkalkedes atter, men man overvejede at afdække dem igen.³⁰ Jfr. E. Haugsted, i *ÅrbÅrhSt.* 1949, p. 49 f.³¹ Bengt Söderberg: *De gotländska Pas-sionsmålningarna och deras Stilfränder*, Stockholm 1942, 280, henviser til, at Tilst-kalkmalerierne minder om de birgittinske maleriers skema, især Råda og Ask.³² F. Uldall i brev af 15. aug. 1873 (i NM).³³ Jfr. fot. 1958, i NM.³⁴ Bordet har måske haft sokkel eller trin på sydsiden. Der må desuden været taget nogle skifter af bordet foroven, idet bordpladen, af træ, lå ½ m højere end stenbordet (indb. ved Povl Jensen 1927 vedr. altertavle m.m. samt meddelelse til Chr. Axel Jensen 1927 (notitser af denne, i NM)).³⁵ Jfr. Sigrd Christie: *Den lutherske Ikonografi i Norge inntil 1800*, Oslo, II, fig. 187, med danske eksempler i note 247; jfr. Nr. Vedby, DK Maribo p. 1177.³⁶ Som en efterligning af de noget beslægtede tavler i Bedsted (DK Tisted p. 563), V. Nykirke (Ribe amt) og 0. Nykirke (Vejle amt). Fodstykket synes at have haft vinger eller hængestykker for enderne (indb.).³⁷ Den nordre del af den oprindelige bagklædning opbevares på loftet. Herpå ses farvespor fra en sekundær staffering, hvoraf fremgår, at portalbuen har været ledsaget af skiftevis små og større, henholdsvis gule og grønne kugler. Den oprindelige baggrundsmaling for relieffet var ensartet grå over det hele.³⁸ Bag på tavlen malet: »Altertavle og prædikestol er istandsat under Nationalmuseet anno 1927 af maler Povl Jensen«. ³⁹ Ifølge blyantsindskrift på gesimsens nordende (indb.). ⁴⁰ Årstallets 3-tal er tilsyneladende ikke malet på basis af fundne spor, da bl.a. synprotokollen 1862 noterer, at der da intet årstal var på tavlen, og restaureringen har vist, at 1872-opmalingen var påført lige oven på rokokostafferingen (indb.). ⁴¹ LA Vib. Provsteark. Århus købstad og Hasle hrd. 1807—54. Synsprot. for kirker og præstegrd. (C 24—5). ⁴² LA Vib. Kirke-insp.ark., Århus domk.s rgsksbøger 1645—74 (C 617—46). ⁴³ Samme år istandsat af Vitus Nielsen, NM. ⁴⁴ Efter model af den beslægtede stol i Grundfør (V. Lisbjerg). ⁴⁵ Frit komponeret over de gamle brudflader (indb.). ⁴⁶ Enkelte steder var med farve forsøgt gentagelse af de oprindelige detaljer, således et englehoved og en bosse (indb.).

⁴⁶ KancBrevb. 15. nov. 1583. ⁴⁷ Tre gavle opbevares på loftet. ⁴⁸ A. C. Zachariasens trykte værkfortegnelse (i Den Danske Orgelregistrants arkiv). ⁴⁹ RA. Rgsk. ældre end 1559. Liste over indkrævede klokker 1528/29 (108 A-nr. 21). ⁵⁰ C. Nyrop, i Kirkehist-Saml. 3. rk. IV, 296. ⁵¹ LA Vib. Århus bispeark. Århus Vor Frue rgsk. Bilag 1800 1814 (C 3. 2326). ⁵² Formodentlig kirkeejeren i Hasle, jfr. p. 1495. ⁵³ Måske for Jens Andersen og Catrine Jensdatter? ⁵⁴ Måske for Anders Jensen Yderup og Marie el. Maren Nielsdatter Gieding? ⁵⁵ Årstallet mere sjusket indhugget (senere tilføjet?) end bogstaverne. ⁵⁶ LA Vib. Århus Vor Frue kirkeinsp.ark. Rgsk. 1656—93 (C 618—2).

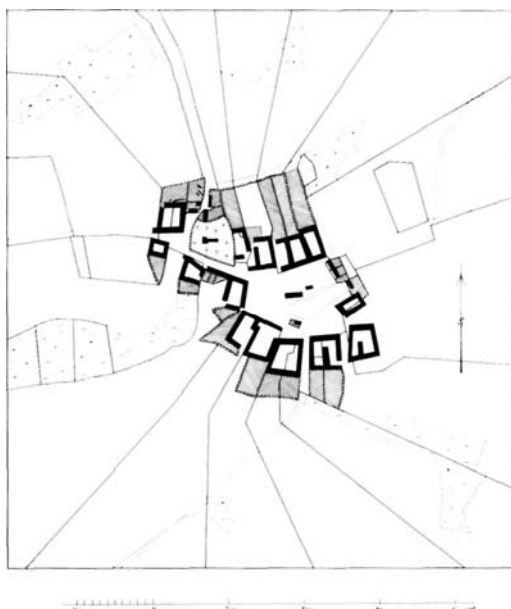

Fig. 30. Tilst 1:10000. Opmålt 1781 af A. Haar, prøvet 1816 af Forslev. Udstykninger medtaget indtil 1862. — *Map of the village 1781.*

SUMMARY

The original part of the church, the chancel and nave, probably dates from the latter half of the 12th century and is constructed of split and rough granite boulders. Ashlar is used at the windows, doors and the corners of the building. A couple of the round-arched windows are preserved and the moulded imposts in the doorways and chancel arch are retained (p. 1368, fig. 3 a—c). This simple church had as was usual a wooden ceiling, but this was replaced around the middle of the 15th century by masonry vaulting of the normal type and construction. In the same Late Mediaeval period, which was characterised by considerable activity in church building, a porch was added in front of the nave's south door and later made higher in two stages (fig. 6). The tower, which like the porch is built of brick, must have been erected in the decades before the Reformation 1536. In more recent times small repairs have frequently been undertaken, but have not made any essential change. The church was last restored 1959—60.

A small piece of *stained glass* (fig. 15, 4) from the 13th century showing a right foot coloured reddish brown comes from the north window of the chancel.

The walls and vaulting of both the chancel and nave are decorated with Late Gothic *murals* from c. 1450—75 (cf. coat of arms of Bishop Iversen Lange 1449—82). The simple paintings of the vaults correspond to those of the cathedral and a number of the village churches in the surrounding district (Lisbjerg, p. 1399, Søften (V. Lisbjerg); cf. cyphers fig. 15, 1). The walls in the church were almost entirely decorated with imitations of tapestry, and above this in the chancel and on the north and south walls of the nave are scenes with many figures (fig. 12). The greater part of these survive only in fragments. The north and south walls of the chancel had a frieze of Apostles (fig. 13), while those of the nave have scenes from Christ's Passion within an architectonic framework of two stories (fig. 7, 9). A grimacing jester (fig. 10) can be seen just inside the south entrance to the church.

A Romanesque baptismal font (fig. 22) with twin lions on the basin is among the earliest *furniture* of the church. Some of the pews from 1890 have pinewood bench-ends from 1584 (fig. 24) with rustic decoration in low relief. Other bench-ends (fig. 25) with the date 1684 and inscriptions presumably came from a parish clerk's seat in the church. Several Baroque *tombstones* (fig. 26-29) were probably obtained from Århus churches and then modernised and given new inscriptions.